

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Lausunto hallituksen esitysluonnoksesta perhevapaaudistukseksi

Viitteenne:

STM065:00/2019 Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi. Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/9732/2019

Yleistä valituista periaatteista ja monimuotoisuuden huomioimisesta

Hallituksen esitysluonnos korjaisi joitakin sateenkaariperheiden haasteita perhevapaajärjestelmässä, mutta kokonaisuudessa tarkasteltuna se veisi järjestelmää lukuisia askelia taaksepäin sateenkaariperheiden tilanteiden huomioimisessa.

Esityksen peruslähdekohdat ovat kestävämpiä sateenkaariperheiden ja yleisemminkin perheiden moninaisten tilanteiden lähtökohdista. Hiotaanpa esitystä millä tavalla tahansa, se tulee olemaan huono sateenkaariperheiden näkökulmasta, jos tehdyissä perusratkaisuissa pysytään.

Esitämme, että esitys palautetaan valmisteltavaksi kokonaan uusilla perusratkaisuilla. Jos näin ei tehdä, vaadimme, että ainakin räikeimmät epäkohdat korjataan esittämillämme tavoilla. Jos epäkohtia ei korjata, sateenkaariperheiden näkökulmasta olisi parempi, jos esitys kaatuisi kokonaan.

Kaikessa sekavuudessaan voimassa oleva lainsäädäntö kykenee nyt esitettyä uudistusta paremmin huomioimaan lapsen yksilölliset tilanteet ja tukemaan hänen tosiasiallista hoivaansa, silloin kun perhevapailla oleva tosiasiallinen vanhempi ei ole lapsen oikeudellinen huoltajavanhempi.

*Esityksen mukaan tulevaisuudessa oikeus vanhempainvapaisiin rajattaisiin vahvistettuina huoltajina toimiville oikeudellisille vanhemmille. **Tämä on erittäin konservatiivinen ratkaisu ja lapsen yksilöllisen edun periaatteen vastaista,** koska se ei huomioi lapsen tosiasiallista elämäntilannetta. Tilannetta korjaa vain pieneltä osin se esitetty mahdollisuus, että huoltaja-vanhempi voisi luovuttaa osan omista vanhempainrahapäivistään, erityisesti koska päiviä voisi luovuttaa liian vähän ja aivan liian tiukoin reunaehdoin.*

Esityksen suurin ongelma sateenkaariperheiden näkökulmasta on, että se kokonaisuutena tarkastellen rajoittaa radikaalisti tosiasiallisten, ei-oikeudellisten vanhempien mahdollisuuksia pitää vanhempainvapaata. Uudistuksen yhtenä ääneen lausuttuna päätavoitteena on ollut perheiden monimuotoisuuden huomioiminen. Perheiden monimuotoisuutta huomioimaan pyrkivä esitys, joka romahduttaa tosiasiallisten vanhempien mahdollisuudet käyttää perhevapaita murto-osaan nykyisestä, on täysin epäonnistunut.

Sateenkaariperheet ry:n aivan keskeinen tavoite on ollut, että perhevapaat huomioi aiempaa paremmin tosiasiallisen vanhemmuuden. Nyt edettäisiin päinvastaiseen suuntaan. Erityisen törkeää on se, että yhdenvertaisuusvaikutuksia arvioivassa kohdassa hallituksen esitysluonnosta väitetään, että esitys muka parantaisi tosiasiallisten vanhempien mahdollisuuksia, vaikka tosiasiaa niitä rajataan erittäin merkittävillä tavoilla. Vaikutusarvioinneissa pitää tuoda rehellisesti ja suoraan esiin esityksen puutteet ja epätoivotut vaikutukset.

EU-direktiivin vaatima perhevapaiden kiintiöinti kahden vanhemman kesken on myös erittäin ongelmallista, kun perheessä on useampia kuin kaksi vanhempaa. Se aiheuttaa sen, että apilaperheissä kaikki vanhemmat eivät voi olla yhdenvertaisessa asemassa suhteessa toisiinsa eikä perhe voi vapaasti suunnitella lapsen hoivaa lapsen edun mukaisella tavalla. Toki kiintiöinti rajoittaa myös eri sukupuolta olevien parien valinnanmahdollisuuksia, mutta ko tilanteessa rajoituksella on hyväksyttävissä olevana tarkoituksena vahvistaa sukupuolten välistä tasa-arvoa kahden vanhemman kesken. Useamman vanhemman apilaperheessä kiintiöinnillä ei sen sijaan ole vastaavaa perusteltavissa olevaa tarkoitusta ja se aiheuttaa vain ongelmia.

Kiintiöinti perustuu EU-direktiiviin, mikä rajoittaa Suomen lainsäätäjän toimintamahdollisuuksia. Lainsäätäjän ei kuitenkaan pitäisi mennä mutkistamaan tosiasiallisen vanhemmuuden huomiointia entisestään vaatimalla vapaiden käyttäjältä oikeudellista vanhemmuutta JA oikeudellista huoltajuutta. EU-direktiivi ei edellytä tällä tavalla tiukkaa ja yksisilmäistä etuuskien rajaamista. On suomalaisen lainsäätäjän konservatiivinen oma valinta, jos näin päätetään toimia. Samalla vähätellään lapsen yksilöllisen edun huomioimisen periaatetta ja pakotetaan perheet tekemään oikeudellista vanhemmuutta ja huoltajuutta koskevat päätökset etuuslainsäädännön pykälien eikä lapsen edun pohjalta. Perhevapaiden uudistaminen esitetyllä tavalla alleviivaisi myös sen uudistuksen tarpeellisuutta, että lapsella tulisi olla oikeudellisesti vahvistettu asema suhteessa kaikkiin vanhempiinsa, vaikka vanhempia olisi kahta useampia, esimerkiksi apila- ja uusperheissä.

Lapsen oikeuksien toteutuminen

Esitys antaa lapsen edun vastaisia insentiivejä ratkaista lapsen oikeudelliseen asemaan vaikuttavia merkittäviä valintoja. Se tulee vaikuttamaan apilaperheiden valintoihin oikeudellisen vanhemmuuden vahvistamisesta (ks tarkemmin alla). Koko väestön kohdalla se tulee vaikuttamaan lapsen huoltoratkaisuihin, kun erityisesti isien huoltajuuden vahvistamisella tulee usein olemaan perheen valinnanmahdollisuuksien kannalta epätoivottavia vaikutuksia. Jos esitys menee tässä muodossaan läpi, sen vaikutusta huoltajuusratkaisuihin ja erityisesti isien huoltajuuteen tulee seurata tarkasti.

Esitysluonnoksessa hehkutetaan useammassa kohdassa, että lapsia kohdellaan yhtäläisellä tavalla, ja että kaikilla lapsilla on yhdenvertainen oikeus 320 vanhempainrahapäivään. Sen sijaan

missään vaikutusarvioissa ei tuoda esille, että lapsilla ei ole yhdenvertaista oikeutta hoivaan **kaikilta** vanhemmiltaan. Jotkut lapset saisivat esityksen mukaan olla kaikkien vanhempiensa hoivassa. Tämä sisältää ne lapset, joilla on yksi tai kaksi vanhempaa, ja joiden vanhemmat ovat myös heidän huoltajiaan. Muiden lasten mahdollisuuksia kaikkien vanhempiensa hoivaan sen sijaan rajoitettaisiin uudistuksella.

Esitys on valmisteltu ilman lapsi/perhetoimijoita ja se näkyy. Virkavalmistelu on pyrkinyt yksinkertaisuuteen ja yksiselitteisyyteen, mutta samalla on unohdettu, että lapsen oikeuksien kannalta lapsen tosiasiallisen elämäntilanteiden huomioiminen on välttämätöntä, vaikka se saattaisi vaikeuttaa viranomaisen toimintaa lain soveltamisessa. Hallitus teki keskeisen virheen, kun jätti monimuotoisten perheiden järjestöt pois uudistusta valmistelevan työryhmän kokoonpanosta. Sateenkaariperheet ry on toistuvasti sanonut, että perheiden monimuotoisuuden huomioiminen ratkaistaan sääntelyn yksityiskohdissa.

Voimassa oleva lainsäädäntö perustuu suurelta osin lapsen tosiasiallisen hoivan huomioimiseen, esitetty malli taas perheoikeudellisiin siteisiin. Tämä ei ole ongelmallista ainoastaan perheiden monimuotoisuuden ja tosiasiallisen vanhemmuuden huomioimisen kannalta. Se siirtää lainsäädännön näkökulmaa lapsen yksilöllisen edun huomioimisesta ja lapsen oikeuksista entistä yksilöllisemmin juridisten vanhempien oikeuksiin. Esitys sotkee lapsen ja vanhempien perheoikeudellisen aseman ja oikeuden vanhempainrahaan ongelmallisella tavalla.

Vaativuksemme

Jotta uudistuksen haitallisia vaikutuksia voitaisiin lieventää, tulisi esitystä uudistaa seuraavilla tavoilla (tarkemmat perustelut ja esimerkit alempana):

- *Useamman kuin kahden vanhemman apilaperheet vapautettava perhevapaiden kiintiöinnistä, koska kiintiöinti ei palvele heidän tilanteissaan mitään perusteltavissa olevaa tarkoitusta.*
- *Oikeutta perhevapaisiin ei pidä sitoa huoltaja-vanhemmuuteen, koska se on täysin lapsen yksilöllisen edun huomioimisen vastaista ja antaa perheille väärä insentiivejä. Perhevapaisiin tulee olla oikeutettu se, joka tosiasiallisesti vastaa lapsen hoivasta.*
- *Jos hallitus kuitenkin päättää, että oikeus vapaisiin sidotaan huoltaja-vanhemmuuteen, aivan minimissään pitää toteuttaa seuraavat muutokset, joita ilman uudistuksen vaikutukset tosiasiallisille lapsi-vanhempi-suhteille tulevat olemaan katastrofaaliset:*
 - *Vanhempainrahapäiviä on voitava luovuttaa omasta kiintiöstään kenelle hyvänsä*
 - *Jos hallitus ei kuitenkaan suostu siihen, että päiviä voisi luovuttaa kenelle hyvänsä, ainakin on voitava luovuttaa tosiasiallisille vanhemmille¹.*
 - *Jos kuitenkin edes tähän ei suostuta, päiviä on voitava luovuttaa oman puolisonsa ja toisen vanhemman lisäksi vähintään seuraaville:*
 - *Toisen vanhemman puolisolle*

¹ Tosiasiallisen vanhemmuuden kriteerinä voidaan käyttää esimerkiksi samankaltaista määrittelyä kuin laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta käytetään ”erityisen läheiselle henkilölle”, jolle voidaan vahvistaa tapaamisoikeus lapseen.

- *Huoltajalle, joka ei ole vanhempi, sekä hänen puolisolonsa*
- *Vanhemmalle, joka luovuttaa lapsen adoptioon, mutta jolle vahvistetaan yhteydenpito-oikeus (nk. avoin adoptio)*
- *Tosiasiallisille vanhemmille, joille on vahvistettu tai sovittu tapaamisoikeus lapsenhuoltolain nojalla lapselle erityisen tärkeinä henkilöinä*
- *Vanhempainrahapäivistä on voitava luovuttaa kaikki 97 päivän kiintiön ylittävät päivät, myös silloin kun lapsella on vain yksi huoltajavanhempi. Toisin sanoen lapsen ainoan huoltajavanhemman on voitava luovuttaa 223 päivää.*
- *Oikeus omaan perhevapaakiintiöön on annettava ainoan huoltajavanhemman ohella myös seuraaville:*
 - *henkilö, joka on varannut ajan lapsenvalvojalle vanhemmuuden tunnustamiseen, vaikka jono lapsenvalvojalle olisi esteenä tunnustamisen toteutumiselle 2kk sisällä lapsen syntymästä*
 - *henkilö, joka on hakeutunut adoptioneuvontaan puolisonsa lapsen adoptoimiseksi (koskee erityisesti naispareja tilanteissa, joissa lapsi on saanut alkunsa koti-inseminaatiolla)*
 - *jos näille henkilöille ei kuitenkaan suostuta antamaan oikeutta kiintiöön, pitää ehdottomasti säätää niin, että ainoa huoltajavanhempi voi luovuttaa kaikki oman 97 päivän kiintiönsä ylittävät päivät, eli 223 päivää*
- *Apilaperheen yhtäaikaisten lyhyiden vapaajaksojen ei pitäisi lyhentää lapsen mahdollisuutta olla yhtä pitkään kotihoidossa verrattuna muihin lapsiin. Tämä edellyttäisi, että kolmannen ja neljännen vanhemman yhtä aikaa muiden vanhempien kanssa käyttämät 18 päivän vapaat eivät vähentäisi lapsen oikeutta olla kotihoidossa 320 päivän ajan.*

Perustelut vaatimuksille

Perhevapaat useamman kuin kahden vanhemman apilaperheissä

Apilaperheet ovat perheitä, joissa lapsella on jo syntymästään lähtien useampia kuin kaksi tosiasiallista vanhempaa, tyypillisesti kahdessa kodissa. Apilaperhemuodot koostuvat pääasiassa seuraavista:

- Naisparin ja yksittäisen miehen kolmiapilaperhe, ehdottomasti yleisin
- Miesparin ja yksittäisen naisen kolmiapilaperhe, toiseksi yleisin
- Naisparin ja miesparin neliapilaperhe, harvinaisin

Puutteellisen vanhemmuuslainsäädännön takia apilaperheet joutuvat *aina* tekemään kohtuuttomia valintoja siitä, ketkä (enintään kaksi) toimivat lapsen oikeudellisina vanhempina, ja ketkä (enintään kolme) toimivat oikeudellisina huoltajina. Vanhemmuudet ja huoltajuudet eivät välttämättä kulje käsi kädessä. Perheiden tekemät valinnat oikeudellisista perhesuhteista jakavat kunkin yllä mainitun perhemuodon vielä useaan alakategoriaan, joista kuhunkin perhevapaauudistuksen esitykset vaikuttavat eri tavoin. Lapsi voi olla kirjoilla kummassa kodissa hyvänsä perheen valintojen mukaan.

Hallituksen esityksen mukaisen perhevapaamallin mukaan joissain harvinaisissa tilanteissa apilaperheillä on nykyistä hiukan paremmat mahdollisuudet käyttää etuuksia, mutta suurimmassa osassa tilanteita etuuksien käyttäminen vaikeutuu merkittävästi, ja hyvin usein sulkee sellaiset vanhemmat etuuksien ulkopuolelle, jotka tällä hetkellä ovat oikeutettuja etuuksiin.

Apilaperheiden osalta esitys ottaisi yksi askelta eteenpäin ja 30 askelta taaksepäin.

Ongelmat johtuvat alussa mainituista keskeisistä periaatteellisista ongelmista (kiintiöinti + sitominen huoltajuusvanhemmuuteen), mutta myös siitä, että esitys huomioi vain yhden, hyvin marginaalisen apilaperhetilanteen. Perhevapaiden jakaminen on esityksen mukaisesti mahdollista vain niillä neliapilaperheillä, joissa biologiset vanhemmat on päätetty vahvistaa sekä oikeudelliseksi vanhemmiksi että huoltajiksi. Tällaisia perheitä on Suomessa ihan yksittäisiä tapauksia. **Kaikki** muut apilaperhemuodot **kaikilla** muilla vanhemmuus/huoltajuus-kombinaatioilla jäävät uudistuksen ulkopuolelle, ja häviävät merkittäväällä tavalla suhteessa nykytilanteeseen.

Ministeriö on esitellyt infograafisilla videoilla julkisuudessaakin, kuinka esitetty systeemi muka huomioisi apilaperheet. Todellisuudessa esitykset tarkoittavat heikennyksiä ja kokonaan systeemin ulkopuolelle jäämistä arviolta 95% apilaperheistä. Sillekin 5% apilaperheistä, joille esitetty systeemi soveltuu jollakin tavoin, "uudistukset" tuovat nykyistä jäykemmän mahdollisuuden jakaa etuuksia, koska etuudet kiintiöidään juridisille huoltajavanhemmille. Ainoa aito parannus apilaperheille on se, että esityksen mukaan huoltajana toimivan oikeudellisen etäisän puolisoilla on mahdollisuus käyttää hiukan etuuksia, mutta ei kuitenkaan yhdenvertaista määrää suhteessa muihin vanhempiin. Tällä hetkellä etäisän puolisoilla ei ole mahdollisuutta missään tilanteessa käyttää etuuksia.

Ainoa esityksessä huomioitu perhetilanne on siis sellainen hyvin harvinainen neliapilaperhe, jossa vanhemmuus ja huoltajuus on vahvistettu biologisille vanhemmille. Silloinkin etuuksien käyttöön etuoikeutettuja ovat ne vanhemmat, jotka on päätetty valita oikeudelliseksi vanhemmiksi ja huoltajiksi. Loput vanhemmista saavat lyhyempiä pätkiä päivärahoja, ja ne kaiken lisäksi riippuvat huoltajavanhempien tahdosta.

Tosiasiassa useimmissa (arviolta 90%) apilaperheissä on kolme vanhempaa, ja hyvin tyypillisesti lapsi asuu tällöin siinä kodissa, jossa on kaksi vanhempaa. Tällöin etävanhempia on ainoastaan yksi, joten työryhmän esityksen ainoa parannus ei koske näitä perheitä, koska niissä ei ole etävanhemman puolisoa. Nykylain mukaan kaikilla kolmella vanhemmalla on täydet mahdollisuudet pitää vanhempainvapaata, ja isyysvapaan voi pitää kumpi vain ei-synnyttäneistä vanhemmista. Kuka tahansa kolmesta vanhemmasta voi pitää vaikka kaikki vanhempainrahakauden päivät. Etävanhempi on oikeutettu vapaaseen, jos vastaa lapsen hoivasta. Lähivanhemman puolisoilla on oikeus etuuteen asumisen perusteella.

Hallituksen esitysluonnoksen mukaan etävanhempi olisi tulevaisuudessa oikeutettu etuuksiin vain, jos hän on sekä oikeudellinen vanhempi että huoltaja. Apilaperheessä näin ei mitenkään välttämättä ole, koska apilaperhe joutuu tekemään epätyytyttäviä valintoja vanhemmuuden vahvistamisessa, koska vanhemmuus on mahdollista vahvistaa vain kahdelle. Hyvin tyypillinen esimerkki on kolmiapilaperhe, jossa isälle on vahvistettu vanhemmuus, mutta lapsi asuu äitien kotona ja huoltajuus on sovittu lähivanhemmille. Toisin sanoen isyys on vahvistettu, mutta isän huoltajuutta ei, koska on pidetty tarkoituksenmukaisena, että huolto on lähivanhemmilla. Tästä huolimatta perheen tarkoitus on, että isä osallistuu lapsen elämään ja hoivaan täyspainoisesti. Esityksen mukaan tällä isällä ei olisi oikeutta vapaisiin, ei vaikka hän tosiasiallisesti vastaisi oman

lapsensa hoivasta. Niin halutessaan huoltajavanhempi voisi kyllä luovuttaa päiviä isän käytettäväksi, mutta esityksen mukaan vain enintään 63 päivää, vaikka kaikki 320 päivää olisi kiintiöity hänelle. Kyseisen esimerkin tapauksessa huoltajavanhemmalla olisi tarve luovuttaa päiviä myös puolisonsa käytettäväksi. Vastaavasti, jos kyseisen esimerkin etävanhemmalla, joka ei ole huoltaja, olisi puoliso, lapsen ainoa huoltajavanhempi ei voisi edes luovuttaa päiviä hänelle, koska päiviä ei esityksen mukaan voisi luovuttaa toisen vanhemman puolisolle.

Lähivanhempana toimivan huoltajavanhemman puolison etuudet (esimerkiksi yllä mainitussa perhetilanteessa) heikentyisivät myös dramaattisesti työryhmän esityksen seurauksena, kun hän voisi käyttää enintään puolisonsa hänelle luovuttamat 63 päivää. Nykysysteemi mahdollistaa hänelle vaikka kaikki 158 vanhempainrahopäivää isyysrahopäivien lisäksi. Huoltajavanhemman puolisollla voisi olla yhdenvertaisemmat mahdollisuudet perhevapaiden käyttöön, jos ainoa huoltajavanhempi voisi luovuttaa hänelle kaikki oman 97 päivän kiintiönsä ylittävät päivät (223 päivää) tai, jos lapsella olisi kaksi huoltajavanhempaa, molemmat vanhemmat voisivat luovuttaa hänelle esityksen sallimat 63 päivää. Nyt esitys ei mahdollista päivien luovuttamista toisen vanhemman puolisolle. Tämä olisi välttämätöntä lukuisissa apilaperhetilanteissa, jotta hallituksen esityksen aiheuttamia heikennyksiä voitaisiin korjata edes sillä tavoin, että perhe voisi yhteisin toimin keskittää luovutettavissa olevia vapaita sille tosiasialliselle vanhemmalle, joka perheen valinnan ja lapsen hoivan järjestämisen takia niitä tarvitsisi.

Toisin sanoen KAIKISSA kolmiapilaperheissä työryhmän esitys toisi pelkkiä oikeuksien rajauksia.

Oikeudellinen vanhemmuus ja huoltajuus apilaperheissä

Tällä hetkellä oikeudellinen vanhemmuus on mahdollista vain kahdelle vanhemmalle. Apilaperheissä joudutaan aina valitsemaan, ketkä (enintään) kaksi vanhemmista vahvistetaan oikeudellisiksi vanhemmiksi. Nykylainsäädännön nojalla apilaperheet kuitenkin pystyvät itse ratkaisemaan, keille tahansa kahdelle vanhemmuus vahvistetaan. Ratkaisu on aina kompromissi ja asettaa lapsen oikeudet yhdellä tai toisella tavalla haavoittuvaan asemaan, minkä tahansa ratkaisun perhe tekee.

Apilaperheen lapsen puutteellinen oikeudellinen asema asettaa hänet jo nyt monella tavalla haavoittuvaan asemaan. On täysin kohtuutonta, että perhevapaiden uudistuksella tuotettaisiin vielä yksi uusi seikka, joka aiheuttaa ongelmia riippuen siitä, kenelle vanhemmille oikeudellinen vanhemmuus vahvistetaan. On täysin lapsen edun vastaista, että perhevapaalainsäädäntö painostaisi tällä tavalla perheitä valitsemaan lapsen oikeudellisen aseman tavalla, joka ei ehkä muuten olisi lapsen edun mukainen. On jo itsessään kohtuutonta vaatia, että apilaperheissä joudutaan valitsemaan, ketkä vanhemmista vahvistetaan oikeudellisiksi vanhemmiksi (eli keihin lapsella on oikeusturvaa) – tätä valintaa ei pitäisi enää lainkaan vaikeuttaa millään lisäsivuvaikutuksilla.

Huoltajuus on Suomessa mahdollista tietyissä tilanteissa määrätä kolmelle (mutta tuomioistuin ei ole koskaan suostunut vahvistamaan apilatilanteessakaan neljälle), mutta huoltajuuksratkaisujakaan ei missään nimessä pitäisi joutua tekemään siitä näkökulmasta, miten voi saada perhevapaita. Esimerkiksi voi hyvin olla lapsen edun mukaista, että hänen huoltajinaan toimii miespari, joiden luona hän arkeaan asuu. Työryhmän esityksen mukaan tässä tilanteessa

oikeudellinen äiti, joka ei ole huoltaja, ei sen sijaan voisi lainkaan käyttää etuuksia, vaikka vastaisi lapsen hoivasta päivisin (nykylain mukaan olisi mahdollista).

Mitä ongelmallisia ratkaisuja saatettaisiin esimerkiksi tehdä ainoastaan sen takia, että perhevapaita voitaisiin pitää järkevällä tavalla:

- o sosiaalinen isä vahvistetaan vanhemmaksi biologisen isän ohella (jolloin äiti jää ilman vanhemmuutta) siitä syystä, että sosiaalisella isällä olisi mahdollisuus jäädä pidemmälle perhevapaalle
- o isä jää vaille huoltajuutta siitä syystä, että lähivanhempina toimiva naispari voisi käyttää täydet perhevapaat

Apilaperheiden vanhempien mahdollisuus olla yhtä aikaa kotona lyhyen ajanjakson

Silloin harvoin, kun apilaperhe täyttää esityksen erittäin tiukat vaatimukset, kaikki tosiasialliset vanhemmat voisivat apilaperheessään olla lyhyellä vapaalla yhtä aikaa, esimerkiksi lapsen syntymän yhteydessä. Tämä on mahdollista vain silloin, jos molemmat biologiset vanhemmat on vahvistettu oikeudellisiksi vanhemmiksi ja huoltajiksi. Muissa tapauksissa ne tosiasialliset vanhemmat, joille ei voitaisi edes luovuttamalla saada oikeutta vanhempainrahapäiviin, eivät voisi käyttää edes tätä 18 päivän mittaista vapaata, joka on tarkoitettu lapseen tutustumiseksi ja suhteen luomiseksi vastasyntyneeseen lapseen.

Tämänkin oikeuden todellinen, laajamittainen toteutuminen vaatisi, että oikeus tulisi olla myös juridisella vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, huoltajalla, joka ei ole juridinen vanhempi, sekä vanhemmalla, joka antaa lapsensa adoptoitavaksi, mutta jolla säilyy yhteydenpito-oikeus lapseen (avoin adoptio) tai jolle on vahvistettu tapaamisoikeus lastenhuoltolain perusteella lapselle erityisen läheisenä henkilönä. Tämänkin mahdollisuuden käyttäminen parantaisi myös perhevapaapäivien luovuttamisen mahdollistaminen hallituksen esitystä laajemmalle joukolle tosiasiallisia vanhempia vaatimustemme mukaisesti.

Jos luovuttamismahdollisuuteen tulee laajennus, pitää vapaiden yhtäaikaiseen käyttöön liittyvän 8§:n yksityiskohtaisiin perusteluihin tehdä vastaava tarkennus. Tällä hetkellä perustelut rajaisivat useamman kuin kahden henkilön mahdollisuuden käyttää vapaita yhtä aikaa vain siihen tilanteeseen, kun lapsen oikeudelliset vanhemmat eivät ole avio/avoliitossa. Jos luovuttamismahdollisuuksia laajennettaisiin, useampi kuin kaksi vanhempaa voisi olla vapaalla yhtä aikaa, **vaikka** oikeudelliset vanhemmat olisivat avioliitossa keskenään. Esimerkiksi naispari toimisi oikeudellisesti vanhempina ja olisivat keskenään avioliitossa, mutta he olisivat luovuttaneet vanhempainrahapäiviä oikeudellisesta vanhemmuudesta adoptiossa luopuneelle isälle, jolle olisi vahvistettu yhteydenpito-oikeus ja/tai huoltajuus lapseen.

Kaikki apilaperheiden tilanteisiin liittyvät muutosesityksemme lausunnon alkupuolella.

Koti-inseminaatiolla lapsen saaneet naisparit

Koska äitiyslaki ei vaatimuksistamme huolimatta mahdollista äitiyden vahvistamista silloin, kun lapsi on saanut alkunsa koti-inseminaatiolla, toisen äidin vanhemmuus pitää näissä tilanteissa vahvistaa perheen sisäisen adoption kautta. Prosessi kestää kaikkineen 4–12 kuukautta.

Nykyisen perhevapaalainsäädännön mukaan molemmat äidit voivat käyttää perhevapaita alusta lukien, koska toisen äidin etuus perustuu oikeudellisen äidin kanssa asumiseen. Ei-synnyttäneellä äidillä on myös automaattisesti oikeus isyysvapaaseen. Hallituksen esityksessä oikeus perhevapaisiin taas olisi sidottu vahvistettuun (tai tunnustettuun) vanhemmuuteen ja huoltajuuteen. Toinen äiti menettäisi täten lähtökohtaisen oikeuden täysiin perhevapaisiin. Hän saisi oikeuden etuuksiin vasta kun adoptio on vahvistettu 4–12 kuukautta lapsen syntymän jälkeen. Odotusajalla hallituksen esitys mahdollistaisi ainoan huoltajavanhemman luovuttaa hänelle 63 päivää vapaita. Tämä mahdollistaisi toiselle äidille lyhyet perhevapaat, mutta edelleen sulkisi perheeltä mahdollisuuden valita sosiaalisen äidin pidempiaikainen kotiin jääminen lapsen ensimmäisen vuoden aikana.

Lausunnon alussa mainittujen ratkaisuvaihtoehtojen tarkempi erittely naisparin tilanteessa:

Paras ratkaisu: Puretaan etuuden sitominen oikeudelliseen vanhemmuuteen, tai vähintään lisätään oikeus oikeudellisen vanhemman lisäksi sille, joka tosiasiallisesti vastaa lapsen hoivasta, tai ihan minimissään sille, joka asuu samassa taloudessa oikeudellisen vanhemman kanssa.

Huonompi ratkaisu: Myönnetään oikeus sille, joka on varannut ajan adoptioneuvontaan puolisonsa lapsen adoptioimiseksi. Mahdolliset lisävaatimukset: on kyse alle 2-vuotiaasta lapsesta ja hakija asuu av(i)oliitossa synnyttäjän kanssa, hakeutuu neuvontaan tietyn ajan sisällä, esittää todistuksen adoptioneuvontaan hakeutumisesta. Ratkaisua voi perustella myös sillä, että ulkoisen adoption ja sukulaisten luokse sijoitettavien lasten osaltakaan ei edellytetä huoltajavanhemmuutta vaan katsotaan lapsen tosiasiallista hoivaa ja ennakoidaan tulevaa oikeudellista tilannetta.

Jos asiaa jää hallitukselta kuitenkin ratkaisematta, tässäkin tilanteessa olisi valtavaa helpotusta siitä, jos ainoa huoltajavanhempi voisi luovuttaa kaikki oman 97 päivän kiintiönsä ylittävät vapaat puolisolleen, eli maksimissaan 223 päivää. Tällöin naisparin koti-inseminaatiolla alkunsa saaneiden lastenkin tilanteessa olisi mahdollista, että sosiaalinen äiti olisi pitkänkin pätkän hoitovapaalla, vaikka adoption vahvistamisessa kuluukin 4-12kk lapsen syntymästä.

Miesparin perhe

Miesparin ydinperheet muodostuvat joko adoption tai sijaissynnytyksen tai siihen vertautuvan epävirallisen järjestelyn kautta. Näissä tilanteissa molemmat isät harvoin ovat heti alusta lapsen juridisia vanhempia ja huoltajia, vaikka hoitaisivat lasta lapsen syntymästä alkaen, ja vanhemmuuden vahvistamisen prosesseissa voi mennä pitkään. Siksi olisi erityisen tärkeää myös miesparien perheiden kannalta, että vanhempainrahapäiviä voisi luovuttaa ehdotettua laajemmin myös ilman vanhemmuuden ja huoltajuuden yhdistelmää tai parisuhdevaatimusta.

Sukupuolitetusta kielestä

Sateenkaariperheet ry on hyvillään tehdystä ratkaisusta poistaa etuuksien nimien turha sukupuolittaminen. Hallituksen linjaus luo lainsäädäntöä, joka on selkeämpää, ennakoitavampaa ja

sovellettavampaa. Hallituksen olisi ollut hyvä jatkaa samalla linjalla myös vanhemmuuslainsäädännön osalta, mutta sen osalta hallitus juuri esittää haitallisesti ja tarpeettomasti sukupuolitettua lainsäädäntöä. Sukupuolitetussa kielenkäytössä pysyttäytyminen vain tunnesyistä olisi uskallettava lopettaa kaikessa lainsäädännössä.

Sairausvakuutuslakiin esitettyjen pykälien ja yksityiskohtaisten perusteluiden kieli on pääosin kiitettävän sukupuolineutraalia. Voimassa olevaan lakiin tehdyt viittaukset sisältävät tietysti sukupuolittunutta kieltä, jota voimassa oleva laki sisältää. Sen sijaan esitetyt uudet pykälät ja niiden perustelut eivät sisällä juuri lainkaan turhaa sukupuolittamista. Muutamat poikkeukset tästä lienevät epähuomiossa tehtyjä, ja ne tulee korjata:

- Sairausvakuutuslain 9 luvun 2 pykälästä on muutettava ”tulevalle äidille” sukupuolittamattomaan muotoon ”raskaana olevalle”. Perustelutekstissäkään ei puhuta lainkaan äidistä vaan raskaana olevasta vakuutetusta. Sukupuolittamiselle ei tässäkään kohdassa ole mitään perustetta. Sen sijaan ilmaisu voi johtaa tulkintavaikkeuteen esimerkiksi hedelmöityshoidoilla lapsen saaneen naisparin tilanteessa, jossa kumpikin äideistä ovat ”tulevia äitejä”, vaikka vain raskaana oleva voi saada raskausrahaa.
- Yksityiskohtaisissa perusteluissa sivun 108 viimeisessä kappaleessa: ”biologinen äiti” - ilmaukset on muutettava muotoon ”synnyttänyt vanhempi”. Heti seuraavassa kappaleessa käytetäänkin nimenomaan muotoa ”synnyttänyt vanhempi”.

Sukupuolineutraali lainsäädäntö perhevapaista huomioi samaa sukupuolta olevien parien lisäksi transtaustaiset vanhemmat. Nykylainsäädäntö on tästä näkökulmasta todella ongelmallinen. Kelan sovelluskäytäntö on kuitenkin mahdollistanut perhevapaiden saamisen myös sukupuolensa vahvistaneille transtaustaisille vanhemmille.

Vaikutusten arvioinnista

Vaikutukset lapsiin ja perheisiin

Arvioidessaan esityksen vaikutuksia lapsiin ja perheisiin, hallituksen esitysluonnos väittää, että esityksen myötä sosiaalisten vanhempien mahdollisuus vanhemmuuden jakamiseen uus- ja sateenkaariperheissä paranee. Tämä on aivan todella törkeä väite, kun tosiasiasa esitys olisi heikentämässä sosiaalisten vanhempien tilannetta aivan todella radikaalisti.

Vaadimme, että vaikutusarviointiin on kirjattava:

Tosiasiallisten (sosiaalisten) vanhempien mahdollisuuksia käyttää perhevapaita rajataan huomattavalla tavalla verrattuna nykytilanteeseen. Pienellä osalla tosiasiallisista vanhemmista mahdollisuudet lisääntyvät, mutta suurimmalla osa heikkenevät, koska oikeus vapaisiin rajataan huoltajavanhemmilla, ja koska luovuttamista koskevat säädökset ovat niin tiukat.

Lasten oikeus kaikkien tosiasiallisten vanhempien hoivaan heikkenee, kun heidän tosiasiallisten vanhempiensa mahdollisuuksia käyttää perhevapaita kokonaisuutena katsottuna rajataan entisestään.

Vaikutukset yhdenvertaisuuteen

Arvioidessaan esityksen vaikutuksia yhdenvertaisuuteen, hallituksen esitysluonnos väittää, että ”uusi järjestelmä kohtelee yhdenvertaisesti erilaisissa perhemuodoissa eläviä lapsia ja vanhempia.” Tämä ei pidä todellakaan paikkaansa.

Vaikutusarviossa täytyy myöntää suoraan ja rehellisesti, että *esitys kykenee vain marginaalisin tavoin turvaamaan niiden lasten yhdenvertaisuutta, joilla on kahta useampia vanhempia, ja huonontaa niiden kaikkien niiden lasten asemaa, joiden hoivasta vastaa ei-oikeudellinen vanhempi.*

Esityksen ansiona hallituksen esitysluonnos esittelee myös, että ”yksinhuoltajavanhempi voisi luovuttaa vanhempainrahapäiviä puolisonsa eli lapsen niin sanotun sosiaalisen vanhemman käyttöön, mikä edistäisi yhdenvertaisuutta verrattuna kahden vanhemman perheeseen.”

Tosiasiassa nykyisin aikana yksinhuoltajavanhemman puolisollla on huomasti parempi asema kuin esityksen jälkeen olisi. Hänellä on voimassa olevan lain mukaan sekä lähtökohtainen oikeus etuuteen että mahdollisuus käyttää huomattavasti pidempi aika vapaata. Arviointiin onkin kirjattava, että *esitys karsisi merkittävästi yksinhuoltajavanhemman puolison mahdollisuuksia pitää perhevapaata.*

Lisätietoja antaa:

Juha Jämsä
toiminnanjohtaja
044 997 1956
juha.jamsa@sateenkaariperheet.fi

Sateenkaariperheet ry on vuonna 1997 perustettu lastensuojelu- ja perhejärjestö. Se toimii Suomen sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien sekä perhettä suunnittelevien ja vanhemmuudesta kiinnostuneiden ihmisten kontaktifoorumina, vertaistuen tarjoajana, oikeuksien puolustajana, tiedonvälittäjänä ja edunvalvojana sekä perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kouluttajana.

Sateenkaariperheet ry haluaa kiinnittää huomiota siihen, että erilaisten perheiden näkökulma tulee lähtökohtaisesti aina huomioida lainsäädäntötyössä, jotta uudistettavat käytännöt huomioivat kaikki lapset ja perheet. Perheiden monimuotoisuutta edustaa yksittäisten perhejärjestöjen lisäksi Monimuotoiset perheet -verkosto, jonka asiantuntemus on lainsäätäjän käytettävissä. www.monimuotoisetperheet.fi

